

11. Školní program proti šikanování

Program proti šikanování vychází z Metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízení (č.j. MSMT-22294/2013-1). Je součástí Minimálního preventivního programu. Za realizaci a hodnocení je odpovědná ředitelka školy Mgr. Regina Komárková. Na jeho realizaci se podílejí pedagogičtí pracovníci školy. S Programem proti šikanování budou seznámeni žáci i jejich zákonní zástupci. Žáky seznámí s Programem proti šikanování třídní učitel, zákonní zástupci budou seznámeni s Programem na třídních schůzkách. Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí a co nejdříve odhalit a účinně řešit šikanování.

Program proti šikanování stanovuje smysluplnou strukturu programu prevence a řešení šikanování mezi žáky Střední odborné školy Benešov, Černoleská 1997. Hlavní součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k šikanování ve školním prostředí dojde.

Škola má jednoznačnou odpovědnost za žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., (Školský zákon), je škola povinna zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

Vymezení základních pojmů

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem či skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit.

Kyberšikana je šikana prostřednictvím komunikace (útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky, apod.)

Přímá podoba šikany zahrnuje fyzické útoky, vydírání, poškozování věcí, krádeže druhé osobě, ale i útoky slovní – nadávky, vyhrožování, ponižování. Může mít formu sexuálního obtěžování až zneužívání.

Nepřímá podoba šikany se projevuje jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou žáků.

Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.

Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí (msta agresorů), ale i pachatelů a dalších účastníků.

Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu **stádia**

- zrod ostrakismu
- fyzická agrese a přitvrzování manipulace
- vytvoření jádra
- většina přijímá normy

- totalita neboli dokonalá šikana

Prevence šikany a její minimalizace souvisí s dobrou komunikací jednotlivých pracovníků školy. Organizace chodu školy musí umožňovat častou, pružnou a efektivní komunikaci o problémových jevech. Kdykoliv si někdo z pracovníků školy všimne příznaků nezdravých vztahů a nevhodného chování k některým žákům, neprodleně to sdělí třídnímu učiteli, výchovnému poradci, školnímu metodikovi prevence, vedení školy. Každý řešený případ je nutné „dotáhnout“ – shrnout postupy a výsledky řešení a náležitě informovat zúčastněné strany.

13 komponentů programu proti šikanování dle Dr. M. Koláře

Následující komponenty v sobě musí Program proti šikanování zahrnovat, má-li být úspěšný.

1. Společné vzdělávání pedagogů a supervize odborníků „zvenčí“
2. Vytvoření užšího realizačního týmu v rámci školy
3. Zmapování skutečné situace ve škole a motivování učitelů ke změně
4. Společný postup pedagogů i rodičů při řešení případů šikanování – krizový plán
5. Prevence v třídnických hodinách
6. Prevence ve výuce
7. Prevence ve školním životě mimo výuku (celodenní akce)
8. Účinný ochranný režim (dozory, třídní pravidla, schránka důvěry,...)
9. Spolupráce s rodiči
10. Školní poradenské služby
11. Spolupráce se specializovanými zařízeními
12. Dobré vztahy se školami v okolí
13. Průběžné vyhodnocování situace ve škole (evaluace)

1. Společné vzdělávání pedagogů

Pracovníci školy se průběžně zúčastňují vzdělávacích seminářů, projektů a akcí. Informace a různé materiály se předávají dále během pravidelných měsíčních porad pedagogického sboru.

2. Vytvoření užšího realizačního týmu v rámci školy

Na řešení šikany se podílejí:

- Třídní učitelé
- Školní metodik prevence
- Výchovný poradce
- Vedení školy

3. Zmapování skutečné situace ve škole a motivování učitelů ke změně

Pracovníci školy si uvědomují důležitost zvládnutí efektivní komunikace s žáky jako podmínky rozvoje bezpečného prostředí. Znají důležitost prevence i postupy řešení při zjištění problémů. Jsou si vědomi, že vytvoření a udržování bezpečného klima ve třídě (škole) je dlouhodobou záležitostí.

4. Společný postup pedagogů i rodičů při řešení případů šikanování – krizový plán

Situace, které škola zvládne řešit sama (postupy pro počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádia šikanování)

POSTUPY PRO POČÁTEČNÍ STÁDIA ŠIKANOVÁNÍ

Standardně podezření o výskytu šikany vyšetřuje školní metodik prevence ve spolupráci s výchovným poradcem a dalším pracovníky školy.

Pokud žák nahlásí učiteli podezření, že je někdo šikanován, nebo je někomu ubližováno, učitel spolu s žákem vyplní formulář *Podezření o šikaně nebo ublížení žákovi* a předá jej školnímu metodikovi prevence.

Školní metodik prevence nebo jiná pověřená osoba vyšetřováním:

1. Uskuteční rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi

Rozhovor je nutné písemně zaznamenat do příslušného formuláře (viz příloha IV) a opatřit podpisy zúčastněných.

2. Nalezení vhodných svědků

Opět je nutné rozhovor písemně zaznamenat do příslušného formuláře (viz příloha IV) a opatřit podpisy zúčastněných.

3. Individuální, případně konfrontační rozhovor se svědky

(nikoli však konfrontace agresorů s obětí)

4. Zajištění ochrany obětem

O skutečnosti jsou taktně (ne před ostatními žáky) informováni vyučující, kteří budou vyučovat ve třídě, kde je podezření šikanování. Vyučující zajistí, aby oběti nebylo dále ubližováno.

5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

Rozhovor je nutné písemně zaznamenat do příslušného formuláře (viz příloha IV) a opatřit podpisy zúčastněných.

Při vedení rozhovoru se zúčastněnými je třeba vědět na co se zeptat a jak. Pracujeme s neverbálními technikami (pohled do očí, tělesná blízkost,...). Jiná forma rozhovoru probíhá s oběťmi, agresory a rodiči. Při rozhovoru s obětí je třeba aktivně naslouchat (citlivě a laskavě). Důležité je, aby žák pocítil naprostou důvěru v nás. Řekneme mu, kdo se o tom dozví – rodiče, třídní učitel, vedení školy, ale v žádném případě ten, kdo mu ubližuje. Důležité je přimět žáka k tomu, aby se rozhovořil – žáka povzbuzujeme, parafrázujeme, zrcadlíme jeho pocity, shrnujeme, potvrzujeme, užíváme neutrální slova, měníme tón hlasu. Rozhovory s žáky probíhají tak, aby ostatní nevěděli, že vyšetřování probíhá. Maximální snaha směřuje k tomu, aby byl odhalen agresor a oběť uchráněna. Během rozhovorů se zúčastněnými jsou dle situace přítomni vedení školy, třídní učitel. Ke každému případu přistupujeme individuálně.

O závěru vyšetřování jsou informováni třídní učitelé zúčastněných žáků, jsou jim předány příslušné kopie záznamů a je jim doporučen další postup – práce se třídou.

Výše popsání kroky vyšetřování nejde časově vymezit. Je nutné, aby pedagog postupoval citlivě a nezanedbal důležité momenty.

Rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádia šikanování – **Ostrakismus:**

Počáteční a nejmírnější stádium, kdy je postižený jedinec izolován. Oběť nemá žádné kamarády, nikdo ji nebere vážně. Komunikace s ostatními žáky probíhá převážně negativně (posměšky, nadávky, hanlivé přezdívky). Na účet žáka se konají různé „přátelské“ legrácky a vtípky, které oběti směšné nepřipadají, ale často to nedává najevo. Oběť se necítí v kolektivu dobře, je neoblíben, neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky.

Šikanování lze předcházet efektivní, dlouhodobou prací se třídou a vytvářením tzv. příznivého třídního klima. Rámcový třídní program předpokládá orientaci pedagogů v problematice šikanování, obzvláště v práci se skupinovou dynamikou. Rámcový třídní program si třídní učitel vypracovává a plní sám podle toho, jak zná svou třídu, dokáže pracovat s jednotlivými technikami a metodami práce a uzná za vhodné dle aktuálního stavu jeho třídy. Třídní učitel si vypracovává rámcový třídní program na začátku školního roku (do konce září), v průběhu jej může měnit. V červnu program vyhodnocuje. Školní metodik prevence a výchovný poradce je třídním učitelům k dispozici, doporučuje literaturu, konzultuje, pomáhá při tvorbě programu.

Cestou ke změně třídní dynamiky je „komunitní model práce“. Učitel dle svých možností a potřeb žáků prokládá výuku vhodnými pedagogickými postupy, které mají za cíl vytvářet ve třídě pozitivní klima - stanovení třídních pravidel soužití. Vytvořit ze třídy „kolektiv“ není záležitostí týdne, ani měsíce, ale jde o systematické vedení třídy v průběhu celého vyučování, školního roku. Všichni pedagogičtí i nepedagogičtí pracovníci musejí „táhnout za jeden provaz.“ Žáci musejí vědět, co se smí, co se nesmí, co je přijatelné, nepřijatelné.

Situace, kdy škola potřebuje pomoc z venku a je nezbytná součinnost se specializovanými institucemi a policií:

Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění), ředitelka školy oznámí tuto skutečnost Policii ČR. Dále ředitelka školy oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin, popř. opakovaně páchá přestupky, ředitelka školy zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.

Při výbuchu brutálního skupinového násilí (tzv. školní lynčování) je nutný následující **okamžitý** postup :

- překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti
- domluva pedagogů na spolupráci a postupu vyšetřování
- zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi
- pokračující pomoc a podpora oběti
- nahlášení policii
- vlastní vyšetřování (viz výše)

Potrestání agresorů:

Pro potrestání agresorů lze užít následující běžná výchovná opatření:

- Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy
- Snížení známky z chování a podmíněčné vyloučení ze školy

- Vyloučení ze školy
- Vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování

Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychoterapeutickou péči PPP nebo jiného poradenského pracoviště.

Po prokázání šikany ve třídě je třeba následně se třídou pracovat – v rámci vlastních sil (Rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádia šikanování) nebo využít odborníky „zvenčí.“

5. Prevence v třídnických hodinách

Prevence není vázána pouze na třídnické hodiny, ale probíhá celým vyučováním, kdy se učitel ve vhodné okamžiky zaměřuje na činnosti rozvíjející pozitivní vztahy a provádí zpětnou vazbu. Žáci jsou seznamováni s následujícími tématy a jsou u nich rozvíjeny dovednosti:

Co je a co není šikana.

Co je a co není „bonzování“.

Jakým způsobem se zastat oběti.

Jak vhodným způsobem vyhledat pomoc.

6. Prevence ve výuce

Prevence ve výuce vychází z faktu, že učitelé vnímají důležitost vytváření bezpečného prostředí ve třídě. Soustředí se na rozvoj pozitivních vztahů, umožňují rozvoj spolupráce a zpětnou vazbu. Žáci by měli znát a umět pracovat v kruhu, být otevřeni skupinové práci, vyjadřovat se slušně a otevřeně při zpětné vazbě.

Pracovníci školy se snaží vyhnout metodám a technikám, které zvyšují či vytvářejí napětí – ironizování, zesměšňování, častý křik, nenaplněné hrozby, srovnávání jednotlivých tříd a žáků.

7. Prevence ve školním životě mimo výuku (celodenní akce)

Stejně tak jak ve škole, tak i mimo ni, jsou si pracovníci školy vědomi důležitosti preventivního působení.

8. Účinný ochranný režim

O přestávkách věnují dozory náležitou pozornost a předcházejí situacím, které by mohly vyústit v ublížení žákovi.

9. Spolupráce s rodiči

Snahou školy je neustále zefektivňovat spolupráci s rodiči následujícími prostředky:

- pořádání Dnů otevřených dveří
- spolupráce při řešení problémů

- vzájemné informování
- zapojení rodičů do akcí školy
- konzultační hodiny výchovného poradce a školního metodika prevence

Škola je otevřená návštěvě rodičů kdykoliv v průběhu dne.

Při podezření na šikanování žáka je nezbytná spolupráce školního metodika prevence, vedení školy, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. V průběhu vyšetřování nebo bezprostředně po skončení jsou prokazatelně seznámeni zákonní zástupci žáků se situací, je jim nabídnuta pomoc (sepsání záznamu rozhovoru jednání s rodiči - příloha V). Kontakty na zákonné zástupce žáků jsou uvedeny v pedagogické dokumentaci jednotlivých tříd.

10. Školní poradenské služby

Poradenské služby na škole poskytuje Školní poradenské pracoviště. Je tvořeno výchovnou poradkyní a školní metodičkou prevence v konzultačních hodinách a kdykoliv po domluvě.

11. Dobré vztahy se školami v okolí

Škola pořádá a zúčastňuje se různých mimoškolních soutěží a aktivit (turnaje ve sportovních disciplínách, soutěže v rámci prevence rizikového chování, apod.). Dále nabízí možnost peer programu pro žáky základních škol a také programu první pomoci.

12. Spolupráce se specializovanými zařízeními

nejčastější spolupráce:

Pedagogicko psychologická poradna Benešov
MÚ Benešov - Odbor sociálních věcí a zdravotnictví

13. Průběžné vyhodnocování situace ve škole (evaluace)

Školní metodik prevence vede průběžné záznamy o rámcových třídních programech, řešení případů, jednání s rodiči, s jejichž výsledky seznamuje vedení školy, třídní učitele, ostatní pedagogické pracovníky a rodiče žáků.

Školní metodik prevence ve spolupráci s výchovným poradcem hodnotí zejména:

- třídní a školní klima (monitoring tříd), kázeň a případně i prospěch žáků
- posun v postojích a hodnotových systémech žáků

Školní metodik prevence v úzké spolupráci s třídními učiteli průběžně hodnotí pomocí prostředků poskytujících zpětnou vazbu rámcové třídní programy – interview, dotazníky, ... Cílem je objevit pozitiva programu, slepé uličky, selhání nebo nereálné nároky programu, což lze poté napravit vypracováním upravené verze pro další období.

Diagnostika šikany

Pokud chceme zjistit, zda žák není obětí šikany, musíme aktivně a citlivě sledovat reakce žáků mezi sebou, komunikaci nejen během vyučování, ale také během přestávek a poledních pauz. K podezření mohou vést různé podněty (viz níže). Mylné je se však domnívat, že šikanovaný žák se stáhne do sebe, stane se tichým a apatickým. Alarmující by měla být každá netypická změna v chování žáka. Někteří jedinci, ve snaze zalíbit se spolužákům, se stávají agresivními, drzími, vyrušují, jsou vulgární na spolužáky i učitele.

V některých případech vznesou rodiče podezření, že jejich dítě je šikanováno. S rodiči je nutné pohovořit, zapsat zápis z pohovoru. Jednání je přítomen třídní učitel, ředitel školy, školní metodik prevence, výchovný poradce (viz níže).

Přímé ukazatele – chování okolí vůči žáku

- úmyslné ponižování
- hrubé žertování a zesměšňování
- nadávky
- neustálé kritizování a zpochybňování
- poškozování a krádeže osobních věcí
- poškozování oděvu
- výsměch
- pohrdání
- omezování svobody
- bití, kopání, jiné tělesné napadání

Nepřímé ukazatele – chování nebo vzhled žáka

- strach jít ráno do školy
- záškoláctví
- opakované bolesti hlavy či břicha
- zhoršení prospěchu ve škole
- ztráta zájmu o učení
- porucha soustředění
- pobývání v blízkosti učitelů
- ustrašené vystupování
- pozdní návraty ze školy
- návraty s poškozeným a ušpiněným oděvem
- žák se vrací ze školy vyhladovělý
- modřiny, odřeniny bez věrohodného vysvětlení
- opakovaná ztráta peněz či osobních věcí
- žák žádá o peníze pod různými záminkami
- špatné usínání, noční můry
- smutná nálada
- apatie, někdy nezvyklá agresivita

Náležitou pozornost je třeba také věnovat dílčím atakům (plácnutí za krk, facka, kopanec, podražení nohou, vulgární nadávky) mezi netřídními kolektivy. Šikana je „primárně“ onemocnění třídy (kolektivu). V případech, kdy jsou žáci rozděleni do pracovních skupin je nutné pracovat i s těmito skupinami – preventivně působit a předcházet možným útokům

- nenechávat žáky ve třídě samotné
- během vyučovací jednotky dbát důsledně na kázeň

- nepřehlížet nevhodné chování žáků
- spolupracovat s třídním učitelem

Z hlediska trestního zákona může šikánování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestného činu. Proto je nutné vždy informovat ŘŠ, který rozhodne, zda tuto skutečnost ohlásí Policii ČR.

Závěr

Preventivní program školy je součástí výchovy a vzdělání žáků po celou dobu školní docházky. Účastní se ho pedagogický sbor, žáci, rodiče a odborníci. V rámci PPŠ je nutné kombinovat poskytování informací z oblasti prevence sociálně patologických jevů s výcvikem v sociálních dovednostech. Preferovat přístupy zaměřené do oblasti zdravého životního stylu a aktivního sociálního učení. Program musí brát zřetel na věk a osobní charakteristiky jedinců. Bude mít smysl jedině tehdy, když všichni zúčastnění budou vidět smysluplnost své práce. Toto chceme dosáhnout dobrou a pravdivou informovaností, ochotou vyslechnout druhého a nalezením správné cesty v případě pomoci.

